

TEORIE V PRAXI. DELIMITACE NA ZÁKLADĚ PROVENIENČNÍHO PRINCIPU

ALEXANDRA BLODIGOVÁ

Setkávali jsme se pravidelně. Každý čtvrtek kolem druhé hodiny přicházel do pořadací místnosti na Chodovci s otázkou: „*Jakou hádanku máte připravenou pro dnešek? Co za oříšek dnes rozlouskneme?*“ Odložil aktovku, svlékl kabát a začali jsme pracovat. Vlastní práce nás těšila a představovala pro nás hledání řešení pomyslné hádanky. Nalezení každé tajenky bylo odměnou našim znalostem.

Předmětem společné práce byla delimitace archiválií. Bez jeho osobní účasti by se takto rozsáhlá práce nikdy nemohla uskutečnit. Bohužel po jeho jmenování ředitelem Archivní správy ministerstva vnitra, mu pracovní povinnosti zabránily docházet každý čtvrtek jako dříve a později ještě řídčejí. Na dokončení podílel i kolega J. Kahuda, hlavním řešitelem však bezesporu zůstal PhDr. Václav Babička.

Již při přípravě stěhování archivních fondů ze stávajících depozitářů Státního ústředního archivu v Praze do nových prostor archivního areálu na Chodovci, ale především v souvislosti s reorganizací archivních oddělení, vyvstala otázka, zda a pokud ano, jak delimitovat nově získané fondy a sbírky z institucí zaniklých na začátku devadesátých let.

Státní ústřední archiv v Praze převzal na základě ústavního zákona č. 496/1990 Sb., ze dne 16. 11. 1990, o navrácení majetku KSČ lidu České a Slovenské Federativní republiky archiv ÚV KSČ a archiv ÚML ÚV KSČ. Část fondů převzal Vojenský historický archiv.¹

Již samotné převzetí bylo komplikované rozsahem přebíraných dokumentů, formou jejich zpracování a zpřístupnění a v neposlední řadě i personálním zajištěním jejich zpřístupnění badatelské veřejnosti, jak ukládal citovaný zákon.

Archivní fondy obou stranických archivů včetně nezpracovaných registratur některých oddělení ústředního výboru převzalo 5. oddělení SÚA. Myslím, že dodnes nikdo nedoceňoval pracovní nasazení a entuziasmus archivářů tohoto oddělení SÚA. Zejména zásluhou PhDr. Aleny Noskové, tehdejší vedoucí oddělení, se podařilo pořídit přehlednou evidenci obou archivů a v nejkratším možném termínu zprovoznit badatelnou těchto archiválií ve smyslu citovaného zákona.

Dokumenty vzniklé z činnosti Komunistické strany Československa byly ukládány v Archivu ÚV KSČ, který současně představoval i stranickou spisovnu. Historickým archívem KSČ byl Archiv Ústavu marxismu-leninismu (dále ÚML), jehož předchůdcem byl Ústav dějin KSČ, později Archiv Ústavu dějin socialismu. Archiv byl samostatnou součástí ústavu, který vznikl počátkem roku 1950 a měl se stát archívem konečného uložení stranických dokumentů.

---

¹ Vzhledem k tomuto rozdělení jsem zpracovala komentovaný soupis všech fondů a jejich nynější uložení, viz Blodigová, Alexandra: *Fondy a sbírky bývalého Archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ*. Archivní časopis 53, 2003, s. 225–258.

Organizačně byl ústav začleněn do propagačního odboru kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ. Odborně byl zaměřen na výzkum dějin dělnického hnutí. Jeho úkolem bylo plánovité shromažďování, uchovávání a zpracování písemností a vzpomínek dosud žijících současníků na události první republiky a okupace.

Prvním úkolem ústavu se stala příprava a realizace výstavy k třicátému výročí založení KSČ. Výstavě předcházela výzva k předání písemných dokumentů, adresovaná především předválečným členům strany. Taktó získaná sbírka dokumentů z darů jednotlivců se stala základem dokumentace nově budovaného archivu.² Samostatnou systematictější činnost rozvinul Ústav dějin KSČ až po personálním posílení vystudovanými historiky v roce 1953. Shromážděná dokumentace byla plně využita v trvalých expozicích stranických muzeí. V roce 1953 došlo k otevření Muzea V. I. Lenina v Hyberské ulici, Muzea počátků dělnického hnutí v Praze U Kaštanu a Muzea Klementa Gottwalda v budově bývalé Městské spořitelny v Rytířské ulici.³

Hlavním úkolem ústavu bylo postupné zpracování dějin dělnického hnutí, sociální demokracie a KSČ, které měly být zpřístupňovány veřejnosti v plánované vydavatelské a výstavní činnosti. S ohledem na skutečnost, že se předválečný archiv KSČ nedochoval a k výzkumu dějin i k obměně expozic bylo třeba získat výchozí širší pramennou archivní základnu, obrátil se ředitel Ústavu dějin (dále ÚD) KSČ na začátku roku 1953 na Státní archivní komisi, která působila při ministerstvu vnitra, s prosbou o výběr a zpracování evidence dokumentů k dějinám dělnického hnutí a KSČ. Na základě směrnic Státní archivní komise se uskutečnil výběr dokumentů a jejich soupis ve všech krajských archivech.⁴

Ústřední archiv MV, předchůdce NA, zpracoval v první polovině padesátých let na základě zadání vládního úkolu vlastní soupis.⁵ Uvedené soupisy představovaly budoucí přírůstky stranických archivů.

Zaměření Ústavu dějin na výzkum dějin dělnického hnutí a dělnických stran bylo počátkem šedesátých let rozšířeno ještě o výzkum období okupace a ústav se stal koordinačním centrem výzkumu protifašistického odboje. Činnost ústavních pracovních týmů byla rozdělena do několika okruhů k přípravě zpracování tzv. základních prací: Přehledu dějin KSČ, Přehledu dějin MDH a Trilogie dějin národně osvobozenického boje československého lidu za druhé světové války.

K 1. 7. 1968 byl ústav přejmenován na Ústav dějin socialismu, který získal jako badatelsko-vědecká instituce samostatné postavení v rámci institucí ÚV KSČ. Ústav dějin socialismu ukončil svoji činnost po necelých dvou letech působnosti k 1. 5. 1970. Usnesení předsednictva ÚV KSČ konstatovalo, že ústav se stal jedním z výrazných center oportunistů a zpronevěřil se svému poslání. Podpisy několika tehdejších vědeckých pracovníků lze nalézt mezi podpisy signatářů Charty 77. Následně předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo o vytvoření Ústavu marxismu-leninismu (dále ÚML) ÚV KSČ, k jehož zrušení došlo v roce 1990.

Archiv ústavu se měl stát historickým archivem KSČ. Archiválie získané dary jednotlivců a plánovitým sběrem dokumentů byly zprvu pořádány do tématických sbírek, které byly doplňovány fotokopii ze zahraničních archivů. Později byly přejímány i archiválie na základě výše zmíněných soupisů ze státních archivů. Československý politický systém umožnil systém zvýhodnění stranických orgánů před orgány státní správy. V praxi to znamenalo, že přes platné archivní zásady provenienčního principu byly ze státních

---

² NA, fond Komunistická strana Československa, ústřední orgány (dále KSČ-ÚO), dříve Archiv ÚV KSČ, fond 02/1, sv. 24, inv. č. 249.

³ NA, fond ÚD KSČ, inv.č. 186, kart. 31.

⁴ NA, fond ÚAMV-AR, 1951–1954, sign. 333.3B, kart. 43.

⁵ NA, fond ÚAMV-AR, 1951–1954, sign. 333.3B, č.j. 493/53, kart. 43.

archivů vyjímány archiválie z tzv. úředních fondů. Jednalo se zejména o fondy ÚA MV, především fondy Ministerstvo vnitra, Prezidium Ministerské rady, Policejní ředitelství a Vrchní státní zastupitelství. Předchůdce SOA Praha, Státní archiv v Praze, předal řadu originálů především z fondu Krajský soud trestní.⁶

Archiválie předané v padesátých letech z fondů předchůdců Národního archivu i ostatních archivů byly archivně zpracovány do rekonstruovaného fondu Ústřední výbor KSČ. Např. z Archivu MZV byly předány dokumenty z let 1919 až 1938: hughesogramy, zápisy z mezinárodní konference v Moskvě, rezoluce amerických krajských sdružení na podporu dělníků ve frývaldovské a duchcovské stávce v r. 1932 a stanoviska KSČ k tzv. národnímu statutu v r. 1938. Později byly postupně tyto originály nahrazovány kopiemi a originální dokumenty vráceny archiváři ÚD KSČ do původních fondů.

V sedmdesátých letech se pracovníci archivu zaměřili zejména na akviziční činnost a získali řadu osobních pozůstalostí. Ve větší míře byly také do archivu předávány z Archivu ÚV KSČ neuspořádané fondy z činnosti jednotlivých oddělení ústředního výboru.

Z archiválií získaných sběrem od jednotlivců, a z kopií dokumentů ze zahraničních archivů (zejména rakouských, německých a ruských archivů) byla v Archivu ÚML zpracována řada tematických fondů. Jednalo se zejména o osobní fondy tzv. dělnických prezidentů Klement Gottwald a Antonín Zápotocký, dále sociálnědemokratických funkcionářů (z nichž mj. osobní fondy František Cajthaml-Liberté a Josef Pergl SÚA delimitoval již v r. 1990 Městskému archivu v Ostravě), Dr. Theodor Bartošek, osobní fondy Antonín Němec, Dr. Bohumír Šmeral, Jan Šverma, Josef Špic, Josef Haken, Antonín Volavka, Kurt Babel, Josef Haken, Václav Nosek, Blanka Friedová, Miroslava Grimichová, Julie Prokopová, Luisa Landová-Štychová, Pavel Reiman, Jan Vodička, Vilém Nový, Július Ďuriš, Karel Kreibich, Jan Vodička, André Simone a další. Většina osobních fondů je ve správě 6. oddělení NA. S výjimkou fondu Václava Noska, předválečného odborového funkcionáře KSČ, předsedy Ústředny průmyslových svazů, který byl od roku 1941 členem Státní rady v Londýně a v letech 1945a 1953 ministrem vnitra a proto byl fond vzhledem k obsahu archiválií začleněn do fondu KSČ – ústřední orgány.

Z dokumentů, které neumožnily svým charakterem zpracování osobního fondu, byly vytvořeny archivní sbírky osobní povahy. Jednalo se o Sbírkou Bohuslava Laštovičky, Sbírkou dr. Jaromíra Smutného a Sbírkou dr. Vladimíra Klecandy, které převzal VHA v r. 1990 ještě před zveřejněním zákona o majetku KSČ a později je předal do správy obnoveného Ústavu TGM.

Řada originálů získaných v padesátých letech byla po svém zaevidování do přírůstkové knihy Archivu ústavu dějin zařazena do tzv. Všeobecné sbírky. Všeobecná sbírka byla uměle vytvořená sbírka dokumentů k dějinám dělnického hnutí a KSČ, která byla koncipována jako otevřená sbírka. Vznikla z materiálů předaných ÚD KSČ po zrušení oddělení dějin strany ÚV KSČ, dále z dokumentů výstav k 30. výročí KSČ a revolučních bojů KSČ a k podílu československých interbrigadistů v bojích ve Španělsku. Dále sem byly zařazeny dary jednotlivců a dokumenty st. úřadů. Uspořádána byla dle věcného hlediska do systematického, jmenného a zčásti chronologického katalogu. Ke každému dokumentu byl založen záznam, který obsahoval signaturu tematického začlenění dokumentu v pořádacím systému archivu, původ dokumentu, tzn. název archivu, který dokument předal, rok předání a evidenční číslo dokumentu. Tento způsob zpracování byl účelný v počátečním období archivního shromažďování dokumentů a jeho stálého zlomkovitého růstu, neboť umožňoval badatelský přístup v co nejkratší době.

⁶ NA, fond ÚAMV-AR, 1951-1954, sign. 355.5/1954, kart. 51.

V roce 1990 zahrnovala Všeobecná sbírka 448 kartonů jednotlivých složek dokumentů různé provenience v časovém rozsahu 1861 až 1989.

Ve smyslu zákona č.496/1990 Sb., převzal v roce 1990 fondy a sbírky včetně tzv. Všeobecné sbírky archivu ÚML Státní ústřední archiv. Jako konvolut byly dle současné organizační struktury předány do správy 5. oddělení. Odpovídalo to tehdejšímu chronologickému vymezení jednotlivých oddělení. Po reorganizaci SÚA v roce 1996, kdy došlo k chronologicko-typologickému vymezení jednotlivých oddělení, byly osobní fondy, sbírky a fondy nestátní provenience předány do správy nově konstituovaného 6. oddělení SÚA.

První impuls k delimitaci nastal již v roce 1997, kdy došlo po dohodě s archivářkou SOA Praha PhDr. Janou Novákovou k vrácení dokumentů z trestních procesů Antonína Zápotockého v rozsahu několika kartonů, vyčleněných v padesátých letech z justičního fondu SOA Praha.

Tehdejší ředitel NA navrhl provedení analýzy Všeobecné sbírky. Závěrem bylo konstatováno, že sbírka zahrnující řadu originálních dokumentů z provenience státních úřadů různých stupňů nespňuje požadavky na současné archivní zpracování. Návrh na její zakonzervování byl zamítnut. Princip shromažďování dokumentů pertinenčním způsobem je účelový a porušuje provenienční zásady archivního pořádku. Ponechání dokumentů v původním zpracování a při současném způsobu práce badatelny, by znemožnilo jejich badatelské využití, včetně uvádění přesných citací. Součástí evidenčních záznamů nebyly podrobnější provenienční údaje.

Pro náročnost práce zařadil vedoucí 6. oddělení po dohodě s ředitelem SÚA dr. Václavem Babičkou delimitaci archiválií a fotokopie archiválií vytríděných z tzv. Všeobecné sbírky bývalého Archivu ÚML ÚV KSČ do plánu práce až na rok 2000.

Již v přecházejících měsících jsme se však pokoušeli třídit jednotlivé dokumenty dle původců. Neocenitelnou pomůckou se stal knižní přehled archivních fondů jednotlivých státních archivů. Vzhledem k tomu, že chyběly bližší údaje o dokumentech, zejména určení archivních fondů, musel být každý dokument samostatně posouzen a navržena jeho delimitace do fondu příslušného archivu. Poté byl návrh zkontrolován se zápisem v původních evidenčních knihách Archivu ÚD KSČ, kde je možno dohledat příslušný archiv.

V průběhu delimitace bylo prohlédnuto 228 kartonů jednotlivých archiválií, které byly delimitovány do státních archivů všech typů – oblastních, okresních i městských. Archiválie byly vráceny do fondů Státních oblastních archivů v Praze, Litoměřicích, Třeboni a Zemského archivu v Opavě⁷ dále do Státních okresních archivů v Blansku, Berouně, Českých Budějovic, Brna-venkova, Českého Krumlova, Sokolova se sídlem v Jindřichovicích, Mladé Boleslavi, Děčíně, Domažlic se sídlem v Horšovském Týně, Havlíčkově Brodu, Hodoníně, Hradci Králové, Chomutově se sídlem v Kadani, Chrudimi, Jablonci nad Nisou, Jindřichově Hradci, Karlových Varech, Kladně, Klatovech, Kolíně, Kroměříži, Lounech, Mělníku, Náchodě, Nymburce se sídlem v Lysé nad/Labem, Olomouci, Písku se sídlem v Milovicích, Praze-východ se sídlem v Přemyšlení, Prachaticích, Prostějově, Příbrami, Rakovníku, Rokycan, Rychnova nad Kněžnou, Semil, Šumperku, Uherského Hradiště, Táboře, Trutnově, Třebíči, Vsetíně a Státního okresního archivu ve Zlíně se sídlem v Klečívce (viz č.j. NA 5772/06-00).

Následovala delimitace vytríděných archiválií do městských archivů, konkrétně Archivu hlavního města Prahy, a archivů měst Ostravy, Brna a Plzně.⁸

---

⁷ NA, fond SÚA-AR, č. j. 5771/06-2000.

⁸ NA, fond SÚA-AR, č. j. 5773/06-2000.

Archiválie byly delimitovány i do Národního zemědělského muzea, Archivu České strany sociálně demokratické a do Archivu podniku Škoda, Techservis Plzeň-archiv (viz č. j. SLU/ARCH/003/2001).

Delimitace se týkala i archivů zvláštního významu, a tak byly koncem roku 2000 archiválie postupně vráceny do Literárního archivu Památníku národního písemnictví, (viz č. j. 39/LA-326/2001), Archivu Poslanecké sněmovny PČR, Vojenského historického archivu, Archivu Kanceláře prezidenta republiky⁹, Archivně-dokumentačního odboru ministerstva zahraničních věcí ČR¹⁰ a prostřednictvím AS MV ČR do jediného zahraničního archivu – Slovenského národního archivu – byl delimitován jeden karton jednotlivin archiválií z různých fondů slovenské proveniencie.

Výsledkem posouzení dokumentů byla i vnitřní delimitace v rámci fondů jednotlivých oddělení SÚA, zejména do 3. oddělení, kam bylo delimitováno 41 kartonů vztahujících se z poloviny převážně k cenzurním zásahům do tiskovin KSČ v období první republiky, oddělení FFKD v rozsahu 20 kartonů a fondů 5. a 6. oddělení – celkem v rozsahu 147 kartonů.

Následně byly vyčleněny drobné osobní fondy v rozsahu jednoho až šesti kartonů. Jednalo se o fondy Antonín Brantl, JUDr. Roman Dombčevský, Vojta Erban, Fischer-Michalec, A. Ducháček, Vojtěch Dundr, J. Zákravský, Bohuslav Novotný a Josef Kolský.

Příprava a samotné třídicí práce na delimitaci proběhly v době od 24. října 2000 do 2. listopadu 2001. Delimitace byla ukončena s tím, že ze stávajících nedelimitovaných dokumentů budou postupně správci spolkových archivů rekonstruovat registry jednotlivých spolků a prvorepublikových organizací.

Neocenitelná pomoc PhDr. V. Babičky se projevovala zejména při identifikaci archiválií. Nejvýznamnějším „objevem“ se bezesporu stal několikastránkový strojem psaný signovaný dokument atypických rozměrů. Po nahlédnutí do listiny se v depozitáři odehrál následující dialog: „*Já asi špatně vidím... Vidíte dobře... Je to Hitlerův podpis. Je to Mnichovská dohoda!*“ Dodnes neumím převyprávět naše pocity.

Začali jsme pátrat po osudech této nechvalně známé listiny a tím patrně zajistili její výstavní publicitu v následujících letech. V tomto ohledu představoval odchod PhDr. Babičky ze SÚA na místo ředitele Archivní správy MV výjimečnou příležitost, jak získat informace o přesném uložení jednotlivých exemplářů v zahraničních archivech.

Jednotlivé originály, mezi které jsou počítány i čtyři dodatkové protokoly, měly být tehdy podepsány jedním účastníkem dvacetkrát. První zmatek nastal již krátce po podpisu v prosinci 1938, kdy britská strana zjistila, že nemá text dohody k dispozici a proto zaslala 16. 12. 1938 notu německému ministerstvu zahraničí s žádostí o ověřené kopie, které jim byly skutečně německou stranou v lednu 1939 zaslány.

Během války zůstaly tyto ověřené kopie na území Velké Británie, italský originál byl uložen hned po návratu B. Mussoliniho v říjnu 1938 v Římě a originály německý a anglický byly uloženy v Berlínském Zahraničním úřadu. Poslední uvedené originály se staly trofejními a byly jako součást tzv. Alexandrijského archivu odvezeny americkými příslušníky vojenských sil do USA.

Náš „nález“ nebyl dodnes identifikován. Zástupci Československa mnichovskou dohodu neobdrželi. Jednotlivé exempláře byly určeny signatářům. Komu tedy náležel náš exemplář? V roce 2002 jsme se obrátili na odborníky z Kriminálního ústavu Policie ČR. Jejich zjištění bylo pro nás překvapující. Posudek zněl jednoznačně: Jedná se o cenou, velice kvalitní faksimilii zhotovenou na dobovém papíře za použití stejného typu

⁹ NA, fond SÚA-AR, KPR č. j. 406 491/2000.

¹⁰ NA, fond SÚA-AR, ADO č. j. 100462/2001.

psacího stroje. Originální nejsou pouze podpisy. Z přírůstkových knih bylo zjištěno, že listiny byly do AÚD KSČ předány v roce 1953 z ÚV KSČ. Záhadou zůstává, kdy a kdo nechal tak dokonalou dobovou faksimilií zhotovit.^{11 12}

Náročná delimitace archiválií, kdy jsme zjišťovali provenienční zařazení jednotlivých archiválií dle obsahu a příslušných znaků do původních fondů a příslušných archivů, by se nemohla uskutečnit bez hlubokých znalostí a erudice PhDr. V. Babičky. Jsem ráda, že jsem měla možnost s ním na řešení tohoto problému spolupracovat. Byla to práce nejen s historickými fakty, ale i s využitím celkového souboru znalostí a poznatků doposud shromážděných v archivním oboru. Nejprve zdánlivě nudná práce se záhy ukázala být naopak velmi zajímavou a získaný přehled o archivních fondech v českých archivech byl bonusem navíc.

Mnohokrát jsme se zamýšlela nad tím, proč se chtěl na delimitaci podílet. Z jedné strany to byla jistě snaha zachovat si kontakt s oborem jinak než z pozice ředitele. Na druhou stranu to byla opravdu náročná činnost, kde by se řadový archivář, dnes většinou úzce specializovaný, neuplatnil, a to kolega Babička rozhodně nebyl. Byl to všestranný, kolegiální a velmi důsledně pracující muž, jehož lidská slušnost byla všeobecně známa. Bylo by skvělé, kdyby si z jeho odkazu brali příklad příslušníci nastupující generace mladých archivářů.

Theorie in Praxis. Delimitierung nach dem Provenienzprinzip

Die Verfasserin legt eine kurze Zusammenfassung der Delimitierung der Allgemeinen Sammlung des ZK KPTsch vor, die im Staatlichen Zentralarchiv in Prag im Jahr 2000 vorgenommen wurde. An der methodischen Vorbereitung dieses umfangreichen Auftrags hat sich Václav Babička beteiligt. Die Allgemeine Sammlung des ZK KPTsch wurde im Archiv des Instituts für Marxismus-Leninismus geschaffen. Bei der Anschaffung der Dokumente (Originale und Kopien) in Bezug auf die Provenienz unterschiedliche Archivalien zur Geschichte der kommunistischen Bewegung in der Tschechoslowakei aus verschiedenen Archivbeständen und Archiven herausgenommen und zusammengetragen. Im Jahr 2000 wurde die Sammlung auf Grund einer konsequenten Anwendung des Provenienzprinzips in verschiedene Bestände innerhalb und außerhalb des Staatlichen Zentralarchivs delimitiert. Insgesamt 228 Archivalien-Kartons wurden dabei bewertet. Bei der Arbeit daran wurde auch ein einzigartiges Faksimile des Münchner Abkommens von 1938 entdeckt.

Theory in practice. Delimitation based on the principle of provenance

A brief recap of the delimitation of the s. c. General collections of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, which was created at the Institute of Marxist-Leninism CCCP, and in 2000 in the Central State Archives in Prague delimited using the principles of provenance.

---

¹¹ Kuklík, Jan – Němeček, Jan: Pátřání po originálu mnichovské dohody. Lidové noviny 19, 2006, č. 233, s. III.

¹² Kuklík, Jan – Němeček, Jan: Osud originálu mnichovské dohody. Právo, příloha Historie, 29. 8. 2009, s. 18.